

برنامه ریزی و سنجش در پیشگیری

از اعتیاد اجتماع محور

(نخستین کتاب در اجتماع کوچک)

دکتر علی اکبر ابراهیمی

سرشناسه: ابراهیمی، علی اکبر، ۱۳۵۰
عنوان و نام پدیدآور: برنامه ریزی و سنجش در پیشگیری از اعتیاد اجتماع محور (راهنمای
کار در اجتماع کوچک) / علی اکبر ابراهیمی.

مشخصات نشر: اصفهان، پیمان دانش، ۱۳۹۵.

مشخصات ظاهری: ۲۰۰ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۶۲۰۵-۷-۹

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

موضوع: خدمات اجتماعی جامعه محور - برنامه ریزی

موضوع: سوء مصرف مواد -- پیشگیری -- برنامه ریزی

موضوع: مسائل گروهی

رده بندی کنگره: ۱۳۹۸ ب ۴ ۲ الف / H۷۴۱

رده بندی دیری: ۶۱

شماره کتابشناسی ملی: ۴۲۱/۰۹۶

انتشارات پیمان دانش

اصفهان، خیابان فردوسی، خیابان منوچهری، خیابان جمر جنوبی

کوی شهید بیگی، ساختمان خورشید، شماره ۳

تلفن: ۰۹۱۳۱۰۵۱۲۹

عنوان: برنامه ریزی و سنجش در پیشگیری از اعتیاد اجتماع محور

مؤلف: دکتر علی اکبر ابراهیمی

طراح: مریم درخشان نیا

ویرایش ادبی: زهرا صادقی

تیراژ: ۱۱۰۰ جلد

سال چاپ: ۱۳۹۵

لیتوگرافی: طلوع

چاپ: کوثر

صحافی: بهار

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۶۲۰۵-۷-۹

فهرست مطالب

۱۵	مقدمه
۱۵	فرآیند بسیج اجتماعی
۱۷	برآمدهای مراحل شش گانه بسیج اجتماعی

فصل اول: شروع

۲۳	فهرست برندهای مرحله شروع
۲۵	مشخص کردن افراد کلیدی
۲۵	ذی نفعان چه کسانی هستند؟
۲۶	بارش فکری
۲۸	تسهیل گر
۳۰	تدوین قوانین اساسی
۳۱	کشف نگرانی ها و مشکلات
۳۲	گفتگوی متمرکز
۳۵	فهرست خودسنجی
۴۱	یک برش عرضی از ذی نفعان
۴۴	برگزاری یک جلسه اثربخش اجتماعی
۴۷	سنجش جلسات کمیته ها

فصل دوم: آمادگی

۵۵	عضویت گروهی
۵۶	رشد گروه
۵۶	شکل گیری
۵۶	طوفان
۵۶	هنجارسازی
۵۷	اجرا

۵۷	برگه راهنمای سریع قوانین اساسی
۵۸	تصمیم گیری
۵۹	نقشهای گروهی
۶۰	رهبری گروهی
۶۱	کمیته سازی
۶۲	تثبیت هویت گروهی
۶۲	چشم انداز چیست؟
۶۳	بیانیه ماموریت چیست؟
۶۵	آمادگی اجتماعی چیست؟
۶۷	ارتباط موثر
۶۷	فهرست خود سنجی
۶۸	راهنمای سریع
۶۸	قوانین اساسی
۶۹	سیکهای تصمیم گیری
۷۰	نقشهای گروهی
۷۱	آنچه یک رهبر ارزشمند گروه را میسازد
۷۲	پنج نکته در مورد واگذاری اثربخش وظایف
۷۳	آنچه یک عضو گروه را ارزشمند می سازد؟
۷۴	کمیته سازی
۷۵	چک کردن سلامت گروه
۷۶	ارزیابی رهبری اجتماع کوچک
۸۱	ویژگی های اثربخش
۸۲	انواع گروه
۸۴	مراحل آمادگی اجتماعی
۸۷	تدوین یک طرح ارتباطی
۸۹	تعریف اجتماع کوچک

فصل سوم: سنجش

- ۹۳ ————— تئوری چیست؟
- ۹۴ ————— پیشگیری چیست؟
- ۹۵ ————— نظریه ها و مدل‌های رایج مورد استفاده در پیشگیری
- ۹۹ ————— تعریف اجتماع
- ۱۰۷ ————— سیاهه منابع اجتماعی چیست؟
- ۱۱۲ ————— چک است نزد سنجی
- ۱۱۴ ————— تشکیل تیم جمع آورنده داده ها
- ۱۱۵ ————— شاخصها: منبع، مال، تعداد، نرخ
- ۱۱۶ ————— انتخاب اولویتهای اجراء
- ۱۱۶ ————— برگه سیاهه منابع
- ۱۱۸ ————— طرح عملیاتی برای اجرای سیاهه منابع اجتماعی
- ۱۱۸ ————— شناسایی حوزه های توانمندی و چالش ها
- ۱۱۹ ————— برنامه ریزی برای یک رویداد اجتماعی

فصل چهارم: برنامه ریزی

- ۱۲۹ ————— هدف چیست؟
- ۱۲۹ ————— تعیین اهداف کلی
- ۱۳۲ ————— تعیین اهداف عینی
- ۱۳۵ ————— انتخاب استراتژیهای مبتنی بر شواهد
- ۱۴۰ ————— برآیندهای فوری چیست؟
- ۱۵۰ ————— بارش فکری
- ۱۵۱ ————— فرایند برنامه ریزی پیشگیری اجتماع محور
- ۱۵۱ ————— شناخت و فهم ذی نفعان شما
- ۱۵۲ ————— برگه برنامه ریزی ماهانه پروژه

- فرایند برنامه ریزی: چه کسی، چه جایی و چه موضوعی؟ ۱۵۳
- برنامه ریزی پیشگیری اجتماع محور ۱۵۴
- انتخاب استراتژی پیشگیرانه ۱۵۴
- تدوین یک طرح عملیاتی ۱۵۶
- توزیع طرح پیشگیری اجتماع محور ۱۵۷

فصل پنجم: اجرا

- مزایای ارزش پیوست؟ ۱۶۲
- ارتباط ۱۶۴
- چه کسی باید ارزشابی را اجرا کند؟ ۱۶۷
- سیاهه اثربخشی جلسات ۱۷۲
- به بحث گذاشتن نتایج ارزشابی ۱۷۷
- نظارت بر اجرای فعالیتهای ما ۱۷۸

فصل ششم: مانایی

- شکل گیری رهبری نظامدار در اجتماع کوچک ۱۸۱
- مرور و روز آمدکردن سالانه طرح پیشگیری ۱۸۵
- شناسایی و جذب منابع مورد نیاز ۱۸۷
- نقش یک تسهیل گر جلسه ۱۹۱
- تحلیل سوات ۱۹۲
- برگه مانایی ۱۹۷

مطالعه سیر تحول زندگی بشر نشان می دهد که مهمترین موضوع برای انسان اولیه بقا بوده است به این معنی که پیشگیری از مردن و داشتن فرزندی که او را در این امر یاری می دهند باعث فعالیت های او می شده است. به تدریج و با افزایش تجربه و دانش، امکان تسلط بیشتر بشر بر طبیعت فراهم گردید و برای او رهایی از رنج و بیماری نیز علاوه بر بقا و تولید مثل هدف قرار گرفت. به این مفهوم سلامت در برابر بیماری شکل گرفت و همزمان ریشه های پیشگیری از بیماری شروع به شکل گیری نمود. بتدریج با پیچیده تر شدن روابط، افزایش دانش و صنعتی شدن جوامع، انسان توانست با ایجاد شرایط مناسب امکان رشد و تکامل بیشتر خود را فراهم نماید و بتدریج دسته ای نیازمند به مابقی اجتماعی داشتند ظاهر گردید و منافع زیستی افراد با منافع اجتماعی گره خورد به تدریج که عمل هر یک از افراد تقریباً بر کل اجتماع تاثیر داشت.

با پیشرفت بشر و تخصصی شدن امور زندگی، دو اتفاق رخ داد. یکی این که بشر با تخصصی شدن امور و صرف منابع، دامنه توانایی و دانش خود را گسترش داد که نتیجه آن تسلط و آرامش بیشتر از طریق افزایش پیش بینی، فن آوری و ... بود و دوم، این که افراد غیر متخصص بتدریج تبدیل به مصرف کنندگانی شدند که قدرت در مداخله آنچه به آنها مربوط می شد را نداشتند و این باعث افت کیفیت زندگی، کاهش مشارکت، تمرکز قدرت بوقه پیشرفت انسان، بروز مشکلات معنوی و ... گردید.

به دنبال بروز این مشکلات، مفهوم جدید ارتقای سلامت روان در اجتماع شکل گرفت که مبتنی بر دو موضوع اساسی یعنی اجتماع محوری و مداخله موثر ذی نفعان (مشارکت) بود که به صورت اقتدار افزایی و مشارکت متبلور گردید. اکنون دانش و تجربه بسیاری دیدگاه متخصص محوری را تبدیل به کار توسط مردم و همکاری با آنها نموده است. بطور کلی در برنامه های اجتماع محور، تسهیل گر محلی، ارزیابی محلی، بسیج اجتماعی، سازمان یابی، اجتماعی و برنامه ریزی و اجرای پروژه را در اجتماع محلی پیگیری می کند تا اعضای آن اجتماع به بهزیستی جسمی و روانی و رفاه اجتماعی دست یابند.

کتاب حاضر که تحت عنوان برنامه ریزی و سنجش در برنامه‌های پیشگیری از اعتیاد اجتماع محور توسط دکتر ابراهیمی، کارشناس مسئول دفتر پیشگیری و امور اعتیاد اداره کل بهزیستی استان اصفهان ترجمه شده است، راهنما و ابزاری برای طی مراحل برنامه اجتماع محور در حوزه‌های ارتقای سلامت روانی - اجتماعی فراهم می‌آورد و اعضای اجتماع برای ارتقای شرایط خود می‌توانند مطابق آن برای برنامه ریزی محلی اقدام کنند و ضمن توجه به درخواست‌ها و مطالبات اعضای اجتماع، بهترین و مناسب‌ترین اقدامات را انجام دهند.

در پایان ضمن قدردانی از پیشگامان و فعالان برنامه اجتماع محور در کشور، امیدوارم کتاب حاضر، به موازات نامی کوچک در زمینه اهداف بزرگ سازمان بهزیستی مورد توجه قرار گیرد.

دکتر سعید صادقی

مدیر کل بهزیستی استان اصفهان

www.ketab.ir

مقدمه

خداوند را سپاس می گویم که فرایند علمی توسعه رویکرد اجتماع محور در کشور عزیزمان مسیر خود را به خوبی یافته است. این رویکرد نیازمند پایداری به سه مفهوم سرمایه اجتماعی، توانمند سازی و انطباق با قواعد شهروندی است.

UNESCAP (کمیسیون اجتماعی و اقتصادی ملل متحد برای آسیا و منطقه ای اقیانوس آرام) در سال ۲۰۱۰ چند ویژگی را برای حاکمیت مطلوب (GOOD GOVERNANCE) مطرح کرده است، پاسخگویی، مسئولیت پذیری، قانون مداری، اثربخشی و کارآیی، عدالت و شمول، مشارکت، شفافیت و اجماع گرایی. همانگونه که ملاحظه می شود این ویژگی هایی است که در سه مفهوم بنیادین رویکرد اجتماع محور به نوبی قابل ردیابی است و به این ترتیب که مثلا مشارکت و اجماع با مفهوم سرمایه اجتماعی، عدالت و شمول با توانمند سازی و پاسخگویی و قانون مداری با قواعد شهروندی، نزدیک تر است. بنابراین، انطباق قابل ردیابی بین حکومت داری مطلوب و گسترش رویکرد اجتماع محور وجود دارد. از سویی دیگر براساس معرفی کوتاهی که ویژگی های توسعه انسانی می شود، همراهی و هماهنگی قابل توجهی بین این هر سه (رویکرد اجتماع محور، حکومت داری مطلوب و توسعه انسانی) قابل مشاهده است.

توسعه انسانی را می توان وسعت بخشیدن به انتخاب های افراد، بالا رفتن استانداردهای زندگی و بهبود کیفیت زندگی به عنوان یک گروه از مولفه های توسعه انسانی، اقتصادی و سیاسی برای آنان دانست (Thomas N. Ondieki-TICH in Africa). ملاحظه می کنیم موضوعات توانمند شدن و مشارکت در قالب قواعد مورد قبول مردم که به بهبود زندگی افراد یک جامعه منجر می شود، موضوع مشترک تمام این موضوعات جدی حوزه علوم اجتماعی است. برای حصول این بهبود زندگی، مقتدر شدن اجتماعات، راهبردهای اصلی معرفی شده عبارتند از: ارائه خدمات، توسعه محلی و سازمان های محلی که موثرترین آنها سازمان یابی محلی است.

به این ترتیب رویکرد اجتماع محور، حکومت مداری مطلوب، توسعه انسانی و اقتدار افزایشی اجتماعات، برپایه های مشترکی استوارند و در بسیاری موارد غیر قابل تفکیک به نظر می رسند. اما عملیاتی شدن این مفاهیم و ورود آنها به زندگی مردم نیازمند برنامه های عملی و پروژه های اجرایی است. برای سازمان یابی اجتماعات کوچک، سه گام اصلی وجود دارد:

۱) تحلیل اجتماع، ۲) سازمان یابی چهار چوب ها (عملیاتی) و ۳) مداخلات پایا.

می دانیم قاعده قطعی و مطلق در مورد سازمان یابی برای مداخله و جود ندارد بلکه درک ما از اجتماع و جماعت ها ، راهنمای اصلی است. مدل هایی نظیر "مدل موسسات رهبر" که بر پایه فعالیت آژانس هایی است که از قبل در اجتماع حضور داشته اند، مدل "گروه مشاوران" که در آن مشاوران محلی یا مشاورانی از بیرون عملیات سازمان یابی را هدایت می کنند؛ مدل "ائتلاف" که سازمانها و گروهها و علاقه مندان در آن هدایت سازمان یابی را به عهده می گیرند و مدل "استخدام افراد و رهبران" برای اقدام که در آن متخذهین این عملیات را تا مرحله مشخصی به عهده می گیرند. بدیهی است مدل های دیگری نیز می توان یافت که راه هایی مناسب برای عمل در اجتماع خاص بوده است.

آنچه بخشی از تمام این مدل ها را شامل می شود ، تحلیل وضعیت اجتماع کوچک و جماعت ها است. کتاب پیش رو که به همت یکی از کارشناسان پرسابقه، دلسوز و کوشای کاهش تقاضای مواد کشور، جناب آقای علی اکبر ابراهیمی ، آماده شده است ، ابزار سودمندی در اختیار تمام کسانی قرار می دهد که مایلند به صورت علمی مسیر ارتقای سلامت روانی "اجتماعی را تسهیل نمایند. شناسایی منابع محلی، ارزیابی آمادگی، شناسایی روابط و ایجاد تصویب بر روی سازمان دهی حرکت اجتماعی از جمله مطالبی است که در این کتاب به آن پرداخته شده است.

با آرزوی توفیق افزون تر ایشان، امید است که این تلاش ارزنده مورد حمایت سیاست گذاران و مورد استفاده کارشناسان قرار گیرد تا چراغی فراروی توسعه کشور و ارائه خدمات به آن افروخته بماند.

استر مهرداد احترامی

تغییر کردن دشوار و مشکل است اما فرآیند تغییر در افراد و گروه‌ها متوقف نمی‌شود. مردم قادر به یادگیری هستند و از راهکارهایی استفاده می‌کنند تا احتمال انتخاب گزینه‌های ناسالم توسط بچه‌های خود که منجر به اخراج از مدرسه می‌شود، سوءمصرف مواد و انجام رفتارهای غیرقانونی و... را کاهش دهند. افراد و گروه‌های نگران، شرایطی خلق می‌کنند که رفاه کودکان و افراد جوان را ارتقا داده و تغییری بوجود می‌آورند و این تغییر در بسیج و تحرک اجتماعی است. اگر شما به بسیج اجتماعی علاقه مند هستید، این کتاب برای شما اطلاعات، ابزار و منابعی فراهم می‌کند که شما را در این سفر اجتماعی به جلو می‌برد.

فرضیات اساسی که این راهنما بر اساس آن استوار گردیده است عبارتند از:

- ۱- اگر مردم محلی به دانش و مهارت‌های جدید پیشگیرانه مجهز شوند، بهترین وضعیت را برای حل مشکلات محل خود خواهند داشت.
- ۲- مردم از چیزی که آن‌ها برای کمک به خود بوجود آورده‌اند، حمایت و پشتیبانی می‌کنند.
- ۳- همه اجزای یک اجتماع باید برای حل مشکلات درگیر شوند.
- ۴- یک استراتژی یا راهکار منفرد وجود ندارد که بتواند شرایط مطلوبی ایجاد کند.
- ۵- یک طرح جامع، فراگیر و تحولی برای حل مشکلات لازم است.
- ۶- پاسخگویی، سنجش و ارزیابی برای موفقیت ضروری و لازم است.

فرآیند بسیج اجتماعی شش مرحله دارد:

شروع، آمادگی، سنجش، برنامه‌ریزی، اجرا و مانایی

برای هر مرحله:

- ۱- مرور مختصری از رایه گردیده و بر نکات مهم تاکید شده است.
- ۲- مثالهایی از رایه شده است که نشان می‌دهد اجتماعات واقعی برای شناسایی مسایل نگران کننده خود چه اقداماتی انجام می‌دهند.
- ۳- خلاصه ای از برآمدهای موفقیت آمیز در هر مرحله از رایه شده است.
- ۴- پیشنهاداتی از رایه شده است که در هر مرحله، از طریق فراهم کردن اطلاعات، راهکارها، ابزارها و فعالیتها به شما کمک می‌کند تا در مسیر به درستی پیش بروید.

۵- یک لیست خود سنجی وجود دارد که به شما کمک می‌کند تا پیشرفت و تلاشهای اجتماع خود را مورد نظارت قرار دهید.

خلاصه شش مرحله بسیج اجتماعی

مرحله اول: شروع

شروع، مرحله ای است که افراد درون یک اجتماع گرد هم می‌آیند تا نگرانی‌ها و مشکلات مشترک خود را شناسایی کنند.

مرحله دوم: آمادگی

آمادگی بر تیم سازی و تمرین یک نگاه مشترک تاکید دارد. همچنین، آمادگی بر تعیین اینکه اجتماع بزرگتر چقدر آماده است، اقدامات تلاش‌های پیشگیرانه را شروع نماید، تمرکز می‌کند و به ظرفیت‌سازی جهت ائتلاف برای بسیج اجتماعی توجه دارد.

مرحله سوم: سنجش

سنجش مبنای برنامه‌ریزی، اجرا و ارزشیابی را تعیینده است. سنجش، تصویر روشنی از شرایط موجود (توانایی‌ها، نیازها، منابع و اشکالات برنامه) و سیستم فراهم می‌کند.

مرحله چهارم: برنامه‌ریزی

برنامه‌ریزی بر تدوین یک طرح جامع پیشگیری بر اساس سطوح آمادگی اجتماع و نتایج سنجش مراحل دو و سه تاکید دارد.

برنامه‌ریزی شامل انتخاب استراتژی‌ها، برنامه‌ها، عملیات و اصول مناسب است. همچنین برنامه‌ریزی شامل تدوین اهداف کلی، اهداف و برآمدهای عینی می‌باشد که واجد شاخص‌های قابل اندازه‌گیری است و همراه با ارزشیابی در هر سطح می‌باشد.

مرحله پنجم: اجرا

اجرا، اجتماع را جهت انجام عمل به حرکت در می‌آورد. منابع، نقش‌ها، مسئولیت‌ها، آموزش و ارزشیابی مداوم، مولفه‌های کلیدی مرحله اجرا هستند.

مرحله ششم: مانایی

فعالیت‌های پایدار، از تغییر سیستمی دراز مدت حمایت می‌کند که باعث رشد منابع اجتماعی و تعهد مداوم به تلاش‌های پیشگیرانه می‌گردد.

برآمدهای مراحل شش گانه بسیج اجتماعی

مرحله اول: شروع

برآمدها:

۱. یک نیاز ارسطو یک یا چند نفر شناسایی می‌گردد.
۲. افراد و گروههای کلیدی ساخته شده (معرف) اجتماع مشخص می‌شود و برای جلسه اول دعوت می‌گردند.
۳. نگرانی‌ها و مشکلات مشترک، کشف می‌شود.
۴. ویژگی‌های اجتماع بسیج شده مورد بحث قرار می‌گیرد و مستند می‌گردد.
۵. یک گروه هسته ای از افراد به تداوم فرایند بسیج اجتماعی متعهد می‌گردند.

مرحله دوم: آمادگی

برآمدها:

۱. گروه اولیه، فعالیت‌هایی تدوین می‌کند و راهنمای عملیات تشکیل می‌گیرد.
۲. چشم‌انداز و بیانیه مأموریت تدوین و اتخاذ می‌گردد.
۳. سنجشی از آمادگی اجتماع صورت می‌گیرد.
۴. آموزش اجتماع براساس نیازهای پیشگیرانه آغاز می‌گردد.

مرحله سوم: سنجش

برآمدها:

۱. تئوری‌های پیشگیری و تغییر اجتماعی بررسی شده و رویکرد مناسبی انتخاب می‌گردد.
۲. فرایند تعیین پارامترها و شاخص‌های اجتماع تکمیل می‌گردد.
۳. شناسایی، هم‌گرایی و سازماندهی داده‌های مربوط به نیازهای سنجش شده کامل می‌گردد.

۴. حوزه‌های اولویت تعیین شده و از افراد ذی نفع مشارکت‌گیری می‌شود.
۵. فهرستی از منابع فعلی اجتماع تکمیل می‌گردد.
۶. شکافها و کاستی‌های منابع و نیازها شناسایی می‌گردد.
۷. پرونده‌ای جامع از همه اطلاعات مورد سنجش تهیه می‌گردد.
۸. نتایج سنجش اجتماعی با اعضای اجتماع در میان گذاشته می‌شود.

مرحله چهارم: برنامه‌ریزی

برآمدها

۱. افرادی که می‌توانند در تدوین طرح پیشگیرانه همکاری کنند، شناسایی شده و مشغول فعالیت می‌گردند.
۲. اهداف کلی تدوین منابع با آنها برآمدهای دراز مدت تعیین می‌گردد.
۳. اهداف عینی تدوین و بنیادین با آنها برآمدهای فوری تعیین می‌گردد.
۴. استراتژی‌های مبتنی بر شور و شاکت و نام و برنامه‌های ویژه، اصول و عملیات مرتبط با حوزه‌های اولویت انتخاب می‌گردد.
۵. برآمدهای فوری برای برنامه‌ها انتخاب می‌شود و اصول و عملیات تعیین می‌گردد.
۶. یک طرح ارزیابی تدوین می‌گردد.
۷. گروهی شکل می‌گیرد و متعهد به اجرای طرح‌های عملیاتی می‌شود.
۸. پرونده مستندی از همه اطلاعات برنامه‌ریزی تکمیل می‌شود.
۹. طرح عملیاتی با اجتماع به شور و مشورت گذاشته می‌شود.

مرحله پنجم: اجرا

برآمدها:

۱. آموزشهای مرتبط با اجرا و ارزشیابی فراهم می‌گردد.
۲. طرح‌های عملیاتی اجرا شده، نظارت گردیده و در صورت نیاز تعدیل و اصلاح می‌گردد.
۳. برآمدها اندازه‌گیری می‌شود.
۴. نتایج اجرا و ارزیابی به اعضای اجتماع اطلاع داده می‌شود.

مرحله ششم: مانایی

برآمدها:

۱. رهبری منظم شکل می‌گیرد و گروه فعالیت‌های پایا و ماندگاری انجام می‌دهد.
۲. طرح پیشگیرانه مورد بررسی و هر سال در آن تجدیدنظر می‌گردد.
۳. منابع مورد نیاز برای حفظ تلاش‌ها شناسایی شده و کسب می‌گردد.
۴. گروه درگیر فعالیت‌هایی می‌گردد که از تغییر دراز مدت و نظامدار حمایت می‌کند.

www.ketab.ir